

Семеновський Артем Анатолійович

аспірант кафедри публічного адміністрування

Міжрегіональної Академії управління персоналом

Semenovskiy Artem

PhD Student of the Department of Public Administration

Interregional Academy of Personnel Management

ORCID: 0009-0004-0032-490X

DOI: 10.25313/2617-572X-2025-12-11731

УТОЧНЕННЯ БАЗОВИХ ПОНЯТЬ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ СУТНІСТЬ ІНКЛЮЗИВНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ СТАЛОГО МІСЬКОГО РОЗВИТКУ

CLARIFICATION OF THE BASIC CONCEPTS THAT DETERMINE THE ESSENCE OF INCLUSIVE SPACE IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE URBAN DEVELOPMENT

Анотація. Вступ. Уточнення базових понять, що визначають сутність інклюзивного простору, є необхідною передумовою формування науково обґрунтованої моделі сталого міського розвитку. Інклюзивний простір у сучасному урбаністичному дискурсі розглядається як багатовимірне явище, яке охоплює соціальний, інфраструктурний, нормативний, культурний та управлінський аспекти забезпечення рівного доступу мешканців до міських благ, послуг, можливостей та процесів прийняття рішень.

Метою дослідження є систематизація та уточнення змісту таких базових понять, як «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «сталий розвиток міст», «інклюзивний міський дизайн», що визначають ключові принципи формування інклюзивного міського простору в умовах реалізації цілей сталого розвитку.

Матеріали і методи дослідження включали загальнонаукові методи аналізу й синтезу, структурно-функціональний підхід, метод концептуалізації, порівняльний аналіз літератури та компаративний метод.

Результати. У підсумках встановлено, що інклюзивний міський простір є системою взаємопов'язаних елементів, у межах якої доступність розглядається не лише як фізична можливість переміщення, але й як соціальна, цифрова, інформаційна та інституційна відкритість міста до потреб усіх груп населення.

Уточнення базових понять, що формують сутність інклюзивного простору в умовах сталого міського розвитку, дозволило встановити їхню взаємопов'язаність та визначальну роль у формуванні сучасної урбаністичної політики. З'ясовано, що поняття «інклюзія» та «соціальна інклюзія» функціонують як фундаментальні категорії, які описують рівність можливостей, забезпечення доступу до ресурсів міста та участь усіх груп населення в суспільному житті. Поняття «соціальний інклюзивний простір» уточнено як системно організоване міське середовище, орієнтоване на подолання бар'єрів фізичного, соціального, культурного, інформаційного та інституційного характеру.

Поняття «універсальний дизайн» визначено як нормативний та практичний інструмент, що дозволяє створювати середовище, придатне для максимально широкого кола користувачів без необхідності подальшої адаптації. Окреслено роль «соціальної участі» як механізму забезпечення демократичного залучення громадян до формування міського середовища, що відповідає принципам сталості та інклюзії.

Показано, що сталий міський розвиток передбачає інтеграцію інклюзивності в усі етапи планування, проектування та управління міським простором. Уточнення базових понять дозволяє створити концептуальну основу для формування адаптивних та ефективних інклюзивних політик, що відповідають сучасним викликам, пов'язаним зі зростанням міст, мобільністю населення, соціальною нерівністю та необхідністю післявоєнної відбудови й модернізації міської інфраструктури в Україні.

Перспективи. Перспективи подальших досліджень полягають у розробленні уніфікованого термінологічного словника у сфері інклюзивного міського розвитку, визначенні критеріїв оцінювання рівня інклюзивності міського простору та поглибленні підходів до комплексного аналізу інклюзивності в контексті відновлення українських міст після руйнувань, спричинених війною.

Ключові слова: інклюзивність, інклюзивний простір, сталий міський розвиток, доступність, безбар'єрність, універсальний дизайн, міська мобільність.

Summary. Introduction. Clarification of the basic concepts that define the essence of inclusive space is a necessary prerequisite for the formation of a scientifically based model of sustainable urban development. Inclusive space in modern urban discourse is considered as a multidimensional phenomenon that encompasses social, infrastructural, normative, cultural and managerial aspects of ensuring equal access of residents to urban goods, services, opportunities and decision-making processes.

The purpose of the study is to systematize and clarify the content of such basic concepts as "inclusion", "social inclusion", "social inclusive space", "universal design", "sustainable urban development", "inclusive urban design", which determine the key principles of forming inclusive urban space in the context of implementing sustainable development goals.

The materials and methods of the study included general scientific methods of analysis and synthesis, a structural-functional approach, a conceptualization method, a comparative analysis of literature and a comparative method. Results.

As a result, it was established that inclusive urban space is a system of interconnected elements, within which accessibility is considered not only as a physical possibility of movement, but also as a social, digital, informational and institutional openness of the city to the needs of all population groups. Clarification of the basic concepts that form the essence of inclusive space in the context of sustainable urban development made it possible to establish their interconnectedness and determining role in the formation of modern urban policy. It was found that the concepts of "inclusion" and "social inclusion" function as fundamental categories that describe equality of opportunities, ensuring access to city resources and participation of all population groups in public life. The concept of "social inclusive space" is clarified as a systematically organized urban environment focused on overcoming barriers of a physical, social, cultural, informational and institutional nature. The concept of "universal design" is defined as a normative and practical tool that allows creating an environment suitable for the widest possible range of users without the need for further adaptation. The role of "social participation" is outlined as a mechanism for ensuring the democratic involvement of citizens in the formation of an urban environment that meets the principles of sustainability and inclusion. It is shown that sustainable urban development involves the integration of inclusivity into all stages of planning, design and management of urban space. Clarification of basic concepts allows creating a conceptual basis for the formation of adaptive and effective inclusive policies that meet modern challenges associated with urban growth, population mobility, social inequality and the need for post-war reconstruction and modernization of urban infrastructure in Ukraine.

Prospects. Prospects for further research include the development of a unified terminology dictionary in the field of inclusive urban development, the definition of criteria for assessing the level of inclusiveness of urban space, and the deepening of approaches to a comprehensive analysis of inclusiveness in the context of the restoration of Ukrainian cities after the destruction caused by the war.

Key words: inclusiveness, inclusive space, sustainable urban development, accessibility, barrier-free, universal design, urban mobility.

Постановка проблеми в загальному вигляді. У сучасних умовах трансформації українських міст, посиленої викликами війни, соціальний інклюзивний простір стає не лише ознакою демократичності та відкритості суспільства, а й необхідною передумовою сталого міського розвитку. Прагнення до створення міст, у яких кожна людина, незалежно від віку, рівня здоров'я, соціального статусу чи мобільності, може повноцінно реалізовувати свої права, актуалізує потребу чіткого розуміння ключових понять, що визначають зміст інклюзивної урбаністики. У цьому контексті особливої уваги потребують такі категорії, як «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «сталий розвиток міст» та «інклюзивний міський дизайн». Кожне з них формує теоретичне підґрунтя для визначення механізмів, які забезпечують якісні зміни в організації міського середовища, спрямовані на подолання бар'єрів, розширення участі громадян у суспільному житті та зміцнення соціальної згуртованості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною базою для дослідження є комплекс наукових підходів і концептуальних моделей, що поєднують теорії соціальної справедливості, урбаністичну теорію сталого розвитку, підходи до універсального

дизайну та практики інклюзивного планування. Насамперед, праці, присвячені поняттю «інклюзія» автори — Войціцька К., Кусік Н., Волошина Н. та ін. Дослідження Шкуро В., Краус К. [8] про інклюзивний дизайн. Тлумачення у дослідженнях Стуга Р. поняття «соціальна інклюзія» [12].

Мета статті — систематизація та уточнення змісту таких базових понять, як «інклюзія», «соціальна інклюзія», «соціальний інклюзивний простір», «універсальний дизайн», «сталий розвиток міст», «інклюзивний міський дизайн», що визначають ключові принципи формування інклюзивного міського простору в умовах реалізації цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. На підставі аналізу наукових праць українських дослідників можна виділити кілька ключових підходів до розуміння поняття «інклюзія». По-перше, інклюзію розглядають як процес залучення всіх членів суспільства до активної участі в його житті, особливо тих, хто стикається з труднощами у фізичному розвитку.

По-друге, її трактують як механізм підвищення соціальної участі громадян, передусім осіб з особливими освітніми потребами, що передбачає їхнє реальне включення у всі важливі сфери суспільної діяльності.

По-третє, інклюзія визначається як спосіб створення умов, які дають змогу людям із психофізичними особливостями повноцінно брати участь у соціальному житті.

По-четверте, інклюзію розуміють як інструмент подолання бар'єрів, які існують перед дітьми з особливостями розвитку, забезпечення їхнього права на освіту, відпочинок і гідний рівень життя.

По-п'яте, інклюзія невіддільна від ідеї різноманітності. Вона спрямована на усунення бар'єрів між представниками різних соціальних, етнічних, культурних чи релігійних груп та на забезпечення рівного доступу кожної людини до соціокультурного простору.

По-шосте, інклюзію трактують як принцип, що гарантує рівні права, можливості й свободу вибору для всіх людей без винятку, забезпечуючи їм повноцінне включення в життя спільноти.

Узагальнюючи різні підходи, можна сказати, що інклюзія — це багатовимірне поняття, яке одночасно виступає політикою, принципом, філософією, моделлю взаємодії й конкретною практикою створення доступного й безбар'єрного середовища. Підкреслимо, що попри багатозначність тлумачень, у центрі інклюзії завжди стоять рівність, прийняття, підтримка, повага до різноманітності та гуманістичні цінності [1, с. 37].

В одному з соціальних блогів зазначено думку, що «інклюзія — це коли всі люди можуть бути включені у всі суспільні процеси» [15]. Це підхід, за якого створюються умови, що дозволяють кожному брати повноцінну участь у навчанні, праці, культурному та громадському житті. Інклюзія передбачає не лише фізичну доступність середовища, а й підтримку, толерантність, повагу до різноманітності, подолання бар'єрів і стереотипів. Її сутність полягає в тому, щоб суспільство було відкритим і дружнім до кожного, а кожна людина відчувала свою значущість і могла реалізувати свій потенціал.

Під інклюзією слід розуміти цілісну політику і практику залучення людей з різними потребами та індивідуальними особливостями до повноцінної участі в суспільному житті. Це досягається через створення доступного, безпечного й сприятливого середовища, яке враховує унікальні потреби кожної особи та спрямоване на подолання бар'єрів. Такий підхід веде до позитивних соціальних і культурних трансформацій [7, с. 124].

В той же час, соціальна інклюзія ґрунтується на прийнятті та повазі до людської унікальності й вимагає змін у всьому суспільному просторі. Усунення фізичних, інформаційних, цифрових та інших бар'єрів дає змогу уникнути ізоляції людей з інвалідністю, дозволяє їм реалізовувати власний потенціал, здобувати освіту, працювати та робити внесок у розвиток країни.

В освітній сфері інклюзивний підхід передбачає, що не дитина повинна пристосовуватися до іс-

нуючих умов, а школа і суспільство мають створити такі умови, які задовольняють освітні потреби кожної особистості. Соціальна інклюзія повинна стати показником діяльності сучасної громадсько-активної школи та свідченням формування в Україні демократичного суспільства рівних можливостей.

Соціальна ізоляція людей з особливими потребами означає, що вони позбавлені умов для реалізації своїх прав — на освіту, роботу, доступну медицину, пересування, участь у громадському чи політичному житті. Наприклад, недоступний громадський транспорт може стати причиною того, що людина не може дістатися місця роботи, лікарні, спортивного чи освітнього закладу.

Відповідно, соціальна інклюзія — це процес створення кращих умов для повноцінної участі в суспільному житті, особливо для тих, хто перебуває у вразливому становищі. Вона передбачає розширення можливостей, забезпечення доступу до ресурсів, повагу та захист прав людини.

Відповідно, основна ідея інклюзивного підходу полягає в тому, що не людина з інвалідністю має підлаштовуватися під суспільні чи економічні умови, а суспільство повинно створити найкращі умови для задоволення її індивідуальних потреб [9, с. 38].

Доречно підмітили дослідники Коляденко С., Ілліна О., що «соціальна інклюзія — це не те ж саме, що соціальна інтеграція, хоча ці два терміни інколи використовуються як взаємозамінні. Однак соціальна інклюзія та соціальна інтеграція мають сприяти тому, щоб суспільства стали більш згуртованими» [9, с. 39].

Зауважимо, що у словнику Васильєвої Г.І. та Любарець В.В. термін «соціальна інклюзія» подається як багатовимірний процес, що охоплює зміни у політичній, економічній та соціальній сферах і спрямований на утвердження соціальної рівності. Іншими словами, соціальна інклюзія передбачає формування таких умов, за яких кожна людина, особливо представники вразливих груп, може повноцінно брати участь у суспільному житті, користуватися ресурсами та мати рівні можливості для розвитку.

Це поняття базується на низці ключових ідей, насамперед, це повага та визнання цінності кожної особистості. Тут ідеться про прийняття індивідуальних відмінностей, визнання унікальності кожної людини та переконання, що всі мають однакову соціальну цінність і право на гідне ставлення. Також, передбачає розвиток особистості. Соціальна інклюзія визначає створення можливостей для освіти, творчого зростання, самореалізації та вибору власного життєвого шляху як для дітей, так і для дорослих.

У вище зазначеному контексті, не менш важливою є причетність і участь. Це право людини впливати на рішення, які стосуються її повсякденного життя, починаючи від сімейних питань до користування соціальними послугами. Молодь має змогу самостійно ухвалювати рішення, батьки — брати

участь у виборі освітньої траєкторії для дітей, громадяни — впливати на формування державної політики.

Важливою є територіальна доступність. Ідеться про спільне використання простору — від бібліотек, музеїв і театрів до парків і громадських сервісів, що забезпечує реальну присутність людей у життєвому середовищі своєї громади.

Звісно, що вагомим є й матеріальний добробут, як зазначають автори словника. Соціальна інклюзія неможлива без достатніх ресурсів та фінансової підтримки програм, які допомагають здійснювати соціальну рівність на практиці [3, с. 4].

Відповідно до трактування WEIGO (Міжнародний консультативний орган з питань міського розвитку, що працює над концепцією «інклюзивних міст»), інклюзивне місто — це простір, у якому кожна людина є важливою та має рівну цінність, а її потреби й внесок у розвиток громади враховуються на рівних засадах. Такі міста створюють умови, за яких усі жителі, зокрема малозабезпечені працюючі групи, мають можливість брати участь у прийнятті рішень, що стосуються міського управління, планування територій та розподілу бюджетних ресурсів. Інклюзивні міста також гарантують доступ до безпечних і стабільних джерел доходу, доступного житла та базових життєвих послуг, таких як водопостачання, санітарії, електроенергії при цьому забезпечуючи гідну якість життя для всіх [5, с. 125].

Універсальний дизайн, або «дизайн для всіх», — це підхід, який орієнтується на створення предметів, послуг та простору таким чином, щоб ними могли без труднощів користуватися якомога більше людей. У сучасному світі ця концепція стає особливо важливою, зокрема через збільшення частки людей старшого віку в багатьох країнах.

Філософія універсального дизайну ґрунтується на прагненні сформувати таке середовище та продукти, що були б зручні та корисні для всіх груп населення, а не лише для осіб з інвалідністю. Його сутність полягає у створенні рішень, у центрі яких — людина з її різноманітними потребами.

За Бирко Н. М., універсальний дизайн означає проектування доступних і зручних для використання продуктів, просторів і сервісів, що враховують широкий спектр фізичних та когнітивних можливостей людей. Цей підхід, заснований на принципах інклюзивності та доступності, дозволяє формувати таке середовище, у якому кожен може повноцінно користуватися ресурсами, взаємодіяти з простором та брати участь у суспільному житті без додаткових бар'єрів [2].

Аналіз поняття «інклюзивний міський дизайн» розпочнемо із розмежувань термінів «інклюзія» та «інклюзивність». Інклюзія стосується не людей, а умов, у яких вони живуть. Це не властивість особистості, а спосіб організації простору й суспільних процесів. Коли ми говоримо про інклюзивне сере-

довище, маємо на увазі простір, у якому враховані потреби різних людей. Проте називати саму людину «інклюзивною» є некоректно, адже такий вислів формує хибне уявлення про інклюзію.

По-перше, подібне формулювання створює стигматизацію, адже відокремлює певних людей від інших. По-друге, воно спотворює зміст інклюзії, яка спрямована на забезпечення рівних можливостей для кожного, а не на виокремлення груп. По-третє, це ніби переносить відповідальність за доступність на самих людей, тоді як інклюзія передбачає зміни саме у середовищі.

Важливо розрізняти поняття інклюзії та інклюзивності. Інклюзія — це процес і мета, спрямовані на розширення участі всіх громадян у соціальному житті через усунення бар'єрів. Інклюзивність — це характеристика середовища, політики чи підходів, що забезпечують урахування різноманітних потреб і створюють умови для повноцінної участі кожного. Жодне з цих понять не може стосуватися людини, так само як не існує термінів «доступна» чи «універсальна» людина. Використання точних термінів допомагає формувати правильне ставлення, сприяє рівності й наближає суспільство до справжньої інклюзії [4].

Сталий розвиток міст доповнює інклюзивність, орієнтуючись на збалансоване поєднання соціальних, екологічних і економічних цілей. Місто, що розвивається сталим шляхом, обов'язково враховує потреби всіх жителів і запобігає їхній маргіналізації. Термін «сталий розвиток», який вживається як офіційний переклад англійського *sustainable development*, у широкому розумінні означає розвиток, здатний підтримувати себе без надмірного виснаження ресурсів чи постійного зовнішнього втручання. Хоча дослівно його можна тлумачити як «життєздатний розвиток», у практиці він асоціюється із гармонійним поєднанням трьох ключових вимірів — економічного, соціального та екологічного.

У визначенні, сформульованому Комісією ООН зі сталого розвитку, особливий акцент робиться на необхідності забезпечувати потреби сучасного покоління таким чином, щоб не позбавити майбутні покоління можливості задовольняти свої власні. Відтак, концепція сталого розвитку наголошує на принципі міжпоколінної рівності, тобто відповідальності теперішнього суспільства за довгострокове збереження ресурсів і добробуту [13, с. 356].

Поняття «сталий розвиток» сформувалося поступово, проходячи значну концептуальну еволюцію, перш ніж перетворитися на ключову світову доктрину розвитку. Його зародження пов'язують із другою половиною XX століття, коли міжнародна спільнота почала усвідомлювати небезпеку неконтрольованого економічного зростання, що призводить до деградації довкілля та ставить під загрозу добробут майбутніх поколінь. Перші ідеї, близькі до сучасного розуміння сталості, були проголошені під час

Стокгольмської конференції ООН із проблем навколишнього середовища (1972 р.), де наголошувалося на необхідності гармонійного поєднання розвитку й екологічної відповідальності.

Суттєвий концептуальний зсув відбувся у 1987 році після оприлюднення звіту Міжнародної комісії ООН з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє», очолюваної Г.Г. Брунтланд. У документі вперше було подано широко відоме визначення сталого розвитку як такого, що *«задовольняє потреби нинішнього покоління, не зменшуючи можливостей майбутніх поколінь задовольняти власні потреби»*. Це визначення стало основою сучасної парадигми, адже відображає ідею відповідальності та необхідність рівноваги між сьогоденням і майбутнім.

Подальше міжнародне визнання концепції відбулося у 1992 році на конференції в Ріо-де-Жанейро, де були ухвалені «Декларація з навколишнього середовища та розвитку» і «Порядок денний на XXI століття». У цей період відбулася трансформація екологічного підходу до сталості в комплексну модель, що охоплює три взаємопов'язані складові: економічну, соціальну та екологічну. Сталий розвиток почали трактувати як досягнення збалансованості між економічними інтересами, соціальним благополуччям і відповідальним ставленням до природних ресурсів. Для візуального узагальнення цієї концепції були створені наукові моделі — зокрема «трикутник сталого розвитку» або модель трьох вимірів, де кожен компонент (економіка, суспільство, довкілля) є рівнозначним і взаємозалежним [11, с. 7].

У своєму дослідженні професор Решетило В. розглядає концепцію інклюзивного сталого зростання як нову модель економічного розвитку, яка набуває актуальності й у вітчизняному науковому дискурсі. Він зазначає, що інклюзія в економічному контексті охоплює широке коло аспектів — від «інклюзивного розвитку» та «інклюзивної економіки» до «інклюзивних інновацій». За визначенням фахівців Світового банку, інклюзивний розвиток передбачає стаке та швидке зростання економіки всіх секторів із залученням значної частини робочої сили країни, забезпеченням рівного доступу до ринку праці та ресурсів, а також продуктивною зайнятістю всіх груп населення, включно з жінками, що сприяє зниженню рівня бідності та соціальної нерівності.

Автор підкреслює, що інклюзивне зростання виходить за межі простої збільшення ВВП і орієнтоване на розвиток людини, підвищення її добробуту та забезпечення справедливого розподілу економічних результатів. Важливою складовою є активна участь населення не лише у розподілі ресурсів, а й у процесі їх виробництва, формуванні економічних рішень та використанні власного людського потенціалу, незалежно від статі, віку, соціально-економічного стану чи місця проживання.

Таким чином, у дослідженні наголошується, що інклюзивний сталий розвиток базується на такому типі

економічного зростання, який робить його результати відчутними для всіх членів суспільства та охоплює всі сфери їхнього життя, сприяючи соціальній рівності та економічній справедливості [10, с. 8].

Варто акцентувати на створенні інклюзивного середовища, враховуючи поняття сталого розвитку міст, при впровадженні інклюзивної освіти та застосуванні інклюзивних підходів. Поняття інклюзивного дизайну має кілька інтерпретацій, однак усі вони зводяться до спільної ідеї, саме до створення таких умов, за яких різні люди можуть користуватися простором, послугами чи продуктами без бар'єрів. Інші визначення підкреслюють, що інклюзивний дизайн спрямований на адаптацію середовища, сервісів або продуктів таким чином, щоб кожна людина мала можливість брати участь у суспільному, культурному, економічному житті та відпочинку на рівних умовах, незалежно від своїх особливостей чи обмежень.

Інклюзивний міський дизайн спрямований на забезпечення рівного доступу до основних прав і ресурсів, покращення якості життя та формування умов, у яких усі члени громади можуть користуватися простором міста чи населеного пункту без обмежень, незалежно від віку, рівня мобільності чи функціональних можливостей. Він особливо важливий для підтримки вразливих груп населення, людей з інвалідністю, літніх людей, батьків із маленькими дітьми і допомагає запобігати їхній соціальній ізоляції, забезпечуючи рівні шанси на активне та повноцінне життя [14, с. 55–56].

Інклюзивний міський дизайн окреслює використання ще одного поняття — «розумне місто», яке передбачає не лише використання сучасних технологій, а й створення доступного, інклюзивного та соціально стійкого середовища. Соціальна стійкість у такому просторі означає формування комфортних і життєздатних територій, які підтримують добробут мешканців і відповідають їхнім реальним потребам у місцях, де вони живуть, працюють і проводять свій час.

Йдеться не просто про вдосконалення або покращення окремих функцій міста, а про глибоку трансформацію міського простору з орієнтацією на людину. Універсальний дизайн і принципи інклюзивності є ключовими інструментами цієї трансформації, адже вони сприяють створенню середовища, у якому кожен член громади може жити з комфортом, мати рівний доступ до ресурсів та можливостей і почуватися повноцінною частиною спільноти [8].

Інклюзивний дизайн має на меті не лише забезпечити зручність, безпечність і практичність середовища, послуг чи продуктів, а й сформувати позитивний естетичний досвід для кожної людини. Візуальна й емоційна привабливість стає важливим елементом такого підходу, адже здатна посилити відчуття комфорту та задоволення від взаємодії з простором. Ці характеристики доповнюють розуміння поняття «інклюзивного простору міста».

Саме тому естетичний аспект в інклюзивному дизайні є не другорядним, а визначальним, він допомагає створювати середовище, у якому поєднуються краса й функціональність, а користувачі відчувають емоційний зв'язок, підтримку та належність. Естетика стає тим чинником, що формує позитивне ставлення, сприяє психологічному комфорту та робить простір дружнім і приємним для всіх [6, с. 218].

Висновки. Отже, зазначені поняття утворюють комплексну систему, що забезпечує створення справедливого, доступного та гармонійного середовища, у якому кожна людина має рівні можливості для розвитку, участі та гідного життя. Вони взаємоповнюють одне одного, формуючи цілісну концепцію модернізації міських і соціальних просторів, яка базується на принципах рівності, поваги до різно-

маніття та подолання будь-яких форм дискримінації. Реалізація інклюзивних підходів у поєднанні з універсальним дизайном і стратегіями сталого розвитку забезпечує не лише фізичну доступність, а й соціальну залученість, можливість впливу громади на прийняття рішень та підвищення якості життя всіх жителів.

Таким чином, формування інклюзивного й сталого міського простору стає не лише вимогою часу, а й необхідною умовою розвитку демократичного суспільства, яке прагне забезпечити комфорт, безпеку й рівні можливості для кожного незалежно від віку, стану здоров'я, соціального статусу чи індивідуальних потреб. Це шлях до побудови міст, у яких кожен може відчувати себе повноправним учасником спільноти та реалізовувати свій потенціал.

Література

1. Будегай В. Сутнісність поняття «інклюзія». *Гуманітарні студії: педагогіка, психологія, філософія*. 2022. 10 (30). С. 34–39. DOI: 10.31548/hspedagog13(3).2022.34-39
2. Бирко Н. М. Пріоритетні підходи універсального дизайну. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*. Одеса, 2022. № 3 (140). С. 46–53.
3. Васильєва Г. І., Любарєць В. В. Термінологічний словник-інклюзія. Київ : Міленіум, 2018. 42 с.
4. Волошина Н. Чому «інклюзія» та «інклюзивні люди» — це не про людей. 2024. URL: <https://www.alltogether.jobs/blog/inclusive-people-is-not-about-people> (дата звернення: 01.12.2025).
5. Войціцька К., Кусік Н. Сутність поняття соціальної інклюзії міста та її значення в забезпеченні національної безпеки держави. DOI: [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-124-130](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-124-130)
6. Ковальчук М. Застосування принципів інклюзивного дизайну у створенні ергономічного, естетичного середовища. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2024. Вип. 82, том 1.
7. Капустіна О. І. Сутність понять «інклюзія», «інклюзивна освіта», «інклюзивне освітнє середовище». *Теорія і методика професійної освіти*. 2024. DOI <https://doi.org/10.32782/26636085/2024/77.24>
8. Краус К. М., Краус Н. М. та ін. Інклюзивний та універсальний дизайн сучасного міста в умовах цифрової трансформації економіки. *Ефективна економіка*. 2022. (2). URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10032> (дата звернення: 01.12.2025).
9. Коляденко С., Ілліна О. Соціально-інклюзивний аудит у громадсько-активній школі. *Інклюзія і суспільство*. 2024. Вип. 1(6). DOI: <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-5>
10. Решетило В. Концепція інклюзивного сталого розвитку та її реалізація в умовах децентралізації. URL: <https://surl.li/dgwnoo> (дата звернення: 01.12.2025).
11. Хомюк Н. М. Сталий розвиток та соціальна інклюзія у відновленні сільських територій: навчальний посібник. Луцьк: ФОП Косенко А. О., 2025. 256 с.
12. Стуга Р. Соціальна інклюзія як чинник економічного розвитку: проблеми та перспективи для України. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2025. 1(77). С. 147–154. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-147-154>
13. Ушенко Н. Сталий розвиток міста України в умовах глобалізації: зарубіжні та вітчизняні підходи. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic sciences*. 2025. № 1.
14. Шкуро В. Інклюзивний дизайн як складова розвитку міст. *Соціальна робота*. 2019. 1 (5). DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/12>
15. Що таке інклюзія? І чому Україна має бути інклюзивною? URL: <https://dostupno.ua/shcho-take-inkliuziia/> (дата звернення: 01.12.2025).
16. Semenets-Orlova I., Klochko A., Nestulya S., Mykhailych O., Omelyanenko V. Readiness of the education manager to provide the organizational development of institutions (based on the sociological research). *Problems and Perspectives in Management*. 2019. 17(3). 132 p.
17. Semenets-Orlova I. A., Kyselova Y. Y. Multidimensional management contemporary: Generation of social meanings for a new collective identities. *Публічне урядування*. 2018. (4). Р. 264–273.

References

1. Budehai, V. (2022). Sutnisnist poniattia "inkliuziia" [The essence of the concept "inclusion"]. *Humanitarni studii: pedahohika, psykholohiia, filosofiia*, 10(30), 34–39. [https://doi.org/10.31548/hspedagog13\(3\).2022.34-39](https://doi.org/10.31548/hspedagog13(3).2022.34-39) [in Ukrainian].

2. Byrko, N.M. (2022). Priorytetni pidkhody universalnogo dyzainu [Priority approaches of universal design]. *Naukovyi visnyk Pivdennoukrajinskoho natsionalnogo pedahohichnogo universytetu imeni K.D. Ushynskoho*, 3(140), 46–53 [in Ukrainian].
3. Vasylieva, H.I., & Liubarets, V.V. (2018). Terminolohichni slovnky-inkliuziia [Terminological dictionary: inclusion]. *Millenium* [in Ukrainian].
4. Voloshyna, N. (2024). Chomu “inkliuziia” ta “inkliuzyvni liudy” — tse ne pro liudei [Why “inclusion” and “inclusive people” are not about people]. Retrieved from <https://www.alltogether.jobs/blog/inclusive-people-is-not-about-people> [in Ukrainian].
5. Voitsitska, K., & Kusik, N. (2024). Sutnist poniattia sotsialnoi inkliuzii mista ta yii znachennia v zabezpechenni natsionalnoi bezpeky derzhavy [The essence of the concept of social inclusion of the city and its importance for national security]. [https://doi.org/10.26642/sas-2024-1\(2\)-124-130](https://doi.org/10.26642/sas-2024-1(2)-124-130) [in Ukrainian].
6. Kovalchuk, M. (2024). Zastosuvannia pryntsyviv inkliuzyvnogo dyzainu u stvorenni erhomichnogo, estetychnogo seredovyshcha [Application of inclusive design principles in creating an ergonomic, aesthetic environment]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 82(1) [in Ukrainian].
7. Kapustina, O.I. (2024). Sutnist poniat “inkliuziia”, “inkliuzyvna osvita”, “inkliuzyvne osvितnie seredovyshche” [The essence of the concepts “inclusion”, “inclusive education”, “inclusive educational environment”]. *Teoriia i metodyka profesiinoi osvity*. <https://doi.org/10.32782/26636085/2024/77.24> [in Ukrainian].
8. Kraus, K.M., Kraus, N.M., et al. (2022). Inkliuzyvnyi ta universalnyi dyzain suchasnoho mista v umovakh tsyfrovoy transformatsii ekonomiky [Inclusive and universal design of a modern city in the conditions of digital economic transformation]. *Efektivna ekonomika*, (2). Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=10032> [in Ukrainian].
9. Koliadenko, S., & Illina, O. (2024). Sotsialno-inkliuzyvnyi audyt u hromadsko-aktyvnyi shkoli [Social-inclusive audit in a community-active school]. *Inkliuziia i suspilstvo*, 1(6). <https://doi.org/10.32782/2787-5137-2024-1-5> [in Ukrainian].
10. Reshetylo, V. (2024). Kontseptsii inkliuzyvnogo staloho rozvytku ta yii realizatsiia v umovakh detsentralizatsii [The concept of inclusive sustainable development and its implementation under decentralization]. Retrieved from <https://surl.li/dgwnoo> [in Ukrainian].
11. Khomiuk, N.L. (2025). Stalyi rozvytok ta sotsialna inkliuziia u vidnovlenni silskykh terytorii: navchalnyi posibnyk [Sustainable development and social inclusion in rural reconstruction: A textbook]. FOP Kosenko A.O. [in Ukrainian].
12. Stuha, R. (2025). Sotsialna inkliuziia yak chynnnyk ekonomichnogo rozvytku: problemy ta perspektyvy dlia Ukrainy [Social inclusion as a factor of economic development: Problems and prospects for Ukraine]. *Vcheni zapysky Universytetu “KROK”*, 1(77), 147–154. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2025-77-147-154> [in Ukrainian].
13. Ushenko, N. (2025). Stalyi rozvytok mist Ukrainy v umovakh hlobalizatsii: zarubizhni ta vitchyzniani pidkhody [Sustainable development of Ukrainian cities under globalization: Foreign and domestic approaches]. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, (1) [in Ukrainian].
14. Shkuro, V. (2019). Inkliuzyvnyi dyzain yak skladova rozvytku mist [Inclusive design as a component of urban development]. *Sotsialna robota*, 1(5). <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2019/5-1/12> [in Ukrainian].
15. Shcho take inkliuziia? I chomu Ukraina maie buty inkliuzyvnoiu? (2024). [What is inclusion? And why should Ukraine be inclusive?] Retrieved from <https://dostupno.ua/shcho-take-inkliuziia/> [in Ukrainian].
16. Semenets-Orlova, I., et al. (2019). Readiness of the education manager to provide the organizational development of institutions (based on the sociological research). *Problems and Perspectives in Management*, 17.3, 132.
17. Semenets-Orlova, I.A., Kyselova, Y.Y. (2018). Multidimensional management contemporary: Generation of social meanings for a new collective identities. *Publichne uriaduvannia*, 4, 264–273.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2025